

Himmelstiger

Himmelstiger
i dansk litteratur før Guds død

af

Jens Anker Jørgensen

Bjarne Sandstrøm

Knud Wentzel

*University of Southern Denmark Studies in
Scandinavian Languages and Literatures vol. 112*

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2013
Sats, omslag og tryk: Narayana Press, Gylling
Omslag med foto og efter forlæg af Jens Ulrich/dizzyBild
ISBN 978-87-7674-706-0

Udgivet med støtte fra:
AUGUSTINUS FONDEN
Lillian og Dan Finks Fond
VELUX FONDEN

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse
af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge
overenskomst med Copy-Dan

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

Tlf. 6615 7999
Fax. 6615 8126

www.universitypress.dk

INDHOLD

FORORD 7

FUT I AANDEN 11

H.C. Andersen *Portnøglen*, 1872

DET MORALSKE UNIVERS OG KÆRLIGHEDENS 25

Meir Goldschmidt *Arvingen*, 1865

TRANSCENDENSENS KØKKENSTIGE 41

Ole Pedersen Kollerød *min historie*, 1840

EVIGHEDEN PÅ CHRISTIANSHAVN 61

Søren Kierkegaard *En Mulighed*, 1845

EN STUDIE I SORT 73

Steen Steensen Blicher *Præsten i Vejlbye. En Criminalhistorie*, 1829

DEN EVIGE SANDHEDS TIMELIGE BILLEDE 87

N.F.S. Grundtvig *Paaske-Lilien*, 1817

EN SPIRITUEL PAMFILIUS 101

Adam Oehlenschläger *Aladdin*, 1805

NATTEVAGT FOR VENUS 119

Jens Baggesen *Labyrinten*, 1792-93

EN NIDKÆR FANTASTS EROBRINGER 133

Johannes Ewald *Levnet og Meeninger*, 1774-75/1804-8

- SJÆLENS SPEJLINGER** 149
H.A. Brorson *Troens rare Klenodie*, 1739
- BORGEREN, DER VILLE VÆRE STØRRE END SIG SELV** 165
Ludvig Holberg *Den Stundesløse*, 1723
- TIL SELVPRØVELSE** 181
Thomas Kingo *Aandelige Siunge-Koors Anden Part*, 1681
- EN KONGEDATTER BLIVER SIG SELV** 197
Leonora Christina *Jammers Minde*, ca. 1673-93
- SKABERVÆRKET POETISK GENSKABT** 213
Anders Arrebo *Hexaëmeron*, 1630'erne
- EPISK FROMHED** 229
Folkeeventyret *Rejsekammeraten*
- SALIGHEDS LÆRDOM TIL GLÆDELIG OPSTANDELSE** 241
Peder Palladius *En visitatz bog*, 1540'erne
- FORAGT FOR VERDEN** 257
Versus utillimi de contemptu seculi, ca. 1200,
og *De vita hominis*, 1490'erne
- DANSKENS VEJ TIL GUD OG MINDET** 275
Saxo Grammaticus *Gesta Danorum*, ca. 1200
- DE GENFØDTE GUDER** 295
Vølvens spådom, 1100-tallet
- NOTER** 317

FORORD

Udgangspunktet for denne bog er iagttagelsen af, at der i digtningen fra århundrederne før 1870 udfolder sig religiøse, eller om man vil jeg-overskridende, kræfter af mere psykologisk erfaringsmæssig karakter, end man normalt forestiller sig. Dem kalder vi med en vis frimodighed himmelstiger. Titlen er lånt fra Første Mosebogs beretning om patriarken Jakob, der i en drøm ser „en stige, hvis top nåede til Himmelen“, som „Guds engle steg op og ned ad“. Drømmen udtrykker Jakobs ubændige stræben efter at overskride de grænser, der tilsyneladende er sat for hans eksistens. Det er den tilbøjelighed, der får ham til at tiltuske sig sin tvillingebroders førstefødselsret, franarre faderen hans velsignelse og slutte en natlang kamp med en engel med ordene: „Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig.“ Således er himmelstigen et urbillede på jegets stræben mod transcendenten. Men skønt urbillede har denne stræben været udsat for en række historiske prægninger.

Bogen retter lyset mod religiøsiteten i dansk digtning før 1870 ud fra påstanden om, at en side af denne religiøsitet er underbelyst. Påstanden kan lyde mærkelig, al den stund der er skrevet bindstærke lærde værker om denne digtning. Men der er en tendens til at henvise religiøsiteten i disse århundreders digtning til deres kristendom eller anden transcendent – kort og godt og dermed færdig. I den forbindelse kan ordet tro optræde som en fejlkilde: Goldschmidt troede på nemesis, Grundtvig, Brorson og Kingo troede på Gud, de gamle nordboer troede på Odin og Thor. Bag det summariske og absolutte udtryk tro ligger der undertiden vidt

forskellige bevidsthedsformer. Den personlige erfaring, for ikke at tale om helt alternative oplevelser af et større jeg, er blevet kørt over af det tunge begreb tro.

Nærmest vores tid og tankegang ligger perioden fra 1820 til 1870. Her er det transcendent rum under pres af de erfaringer, som især prosaen, dvs. noveller, eventyr og romaner, bringer ind i det digteriske virkelighedsbillede. Meget af denne litteratur skabes netop af spændingen. Den repræsenteres her af H.C. Andersen, Mëir Goldschmidt, Søren Kierkegaard, Ole Kollerød og Steen Steensen Blicher. I de forudgående halvtreds år fra 1770-1820 er kristendommen endnu enerådende i det danske samfund og i digtningen, men samtidig frigør digtningen sig nu eksplicit og finder selvbevidst sine personlige erfaringsveje til det høje. Det sker med digtere som N.F.S. Grundtvig, Adam Oehlenschläger, Jens Baggesen og Johannes Ewald. De forudgående fem-seks hundrede år fra middelalderen til oplysningstiden dækkes af ca. halvdelen af vore værker. Her er de personlige erfaringer nedtonet indtil det skjulte og viser sig især i den digteriske udfoldelse af samtidens kristendomsforståelse, som digterne er loyalt forbundne med. Det gælder for Hans Adolph Brorson, Ludvig Holberg, Leonora Christina, Thomas Kingo, Anders Arrebo, Peder Palladius, Hr. Michael, Saxo og det oldnordiske mytekvad. I forhold til denne orden optræder Ludvig Holberg og et folkeeventyr som et par finurlige krøller.

Hensigten med bogen er at fremdrage og understrege de personlige erfaringer i værkerne, uanset om samtidens fremherskende tænkning var oldnordisk, katolsk, protestantisk, romantisk. På den måde mener vi i en række tilfælde at komme tættere på værkernes reelle religiøsitet, end det hidtil er sket. Ikke i afsides og marginaliseret litteratur – hvor man næsten altid kan finde, hvad man søger – men fortrinsvis i kendte og kanoniserede værker, valgt med et vist hensyn til repræsentativitet og spredning.

Når vi korrigerer eller diskuterer med andres opfattelser, vil det fremgå – ellers er den foreliggende forskning opsuget i vores fremstillinger uden nærmere kommentarer.

Initiativet er båret af solid kærlighed til denne litteratur og et ønske om, at den skitserede tilgang kan være med til at åbne den for nysgerrige blikke og søgende sjæle. Set i bogens perspektiv er

værkerne mere levende, mere psykologisk autentiske og nærværende, end den eksisterende lærdom lader formode.

Forfatterne